

IZ AKTIVNOSTI NACIONALNO-POLITIČKOG RADA

Mihajla Pupina u periodu od 1908-1935.

SRPSKA CRKVENA ARHITEKTURA
POST SCRIPTUM²

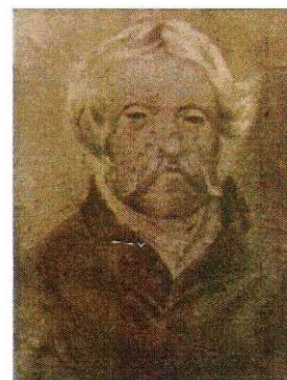
Sl.58 - Slike koje je Pupin prikupio i poklonio Narodnom muzeju

Ova knjiga čije je uredjenje i stvaranje nadgledao u Engleskoj vladika **Nikolaj Velimirović**, profesor na Bogosloviji *Sveti Sava* u **Beogradu**, ne sadrži sve pravoslavne srpske crkvene zgrade, već samo izgled onih koji su se mogli dobiti u današnjim prilikama. S obzirom da je Srbija okupirana, bilo je nemoguće nabaviti fotografije i crteže svih crkava. Otuda smo bili prinuđeni da tražimo neophodan materijal za ovu knjigu izvan Srbije, u savezničkim i neutralnim zemljama. Koristili smo ono što smo mogli da nađemo. Ima još mnogo prelepih **srpskih crkava**, starih i novih, na južnoslovenskom području, koje treba da vidi **Zapadni hrišćanski svet kao vredne spomenike srpskog naroda** koji je kroz svoju istoriju bio duhovan i stvaralački, i stalnoj bori protiv materijalističkih ambicija i razaračkih sklonosti izvesnih osvajačkih naroda iz Azije i Evrope. Zato se nadamo da ćemo u narednoj knjizi ove serije, predstaviti neka dela klasične

arhitekture **katoličkih crkava** u zemljama Južnih Slovena.

U području između Vodene i Kragujevca i između Ćustendila i Skadra, **nalaze se najčuvnije stare crkve, koje potiču iz desetog i petnaestog veka**, a koje su osnovali srpski kraljevi i vlastela. Sve one, čak i da smo imali njihove slike, ne bi mogle da stanu unutar korica samo jedne knjige. Crkve Crne Gore i Dalmacije, Hrvatske Slavonije i Banata, nisu ovde predstavljene iz prostog razloga što u ovom trenutku nije moguće dobiti njihove fotografije. Žao nam je takođe, što nismo u mogućnosti da našim čitaocima predstavimo izgled **modernih srpskih crkava u Mostaru i Sarajevu, kao i u Trstu**.

Ipak, preko ove knjige, makako da je nepotpuna, omogućili smo da čitaoci u Velikoj Britaniji i Americi dobiju neki utisak o **južnoslovenskoj umetnosti arhitekture**. Nadamo se, da će oni, kad se jednom rat završi, moći da posete kamene spomenike u kojima je otelovljeno mnogo toga od bogate duše i istorije Srpskog naroda.

Sl.59- Pupinov crtež, trgovac iz Farkaždina

Njujork, oktobra 1917.

M. I. Pupin

Dnevne novine Politika, 17. mart 1935.

Sl.60 - Vladika Nikolaj Velimirović veliki hrišćanin

EPISKOM NIKOLAJ GOVORI NAM O MIHAJLU PUPINU

“Ja sam bio govedar u banatu, pa sam uzet od svojih goveda da javljam ljudima Čudesna dela gospodnja u prirodi „

Mihailo Pupin kao čovek, naučnik, rodoljub i pravoslavac, Novi Sad, 16. Marta

Episkop g. Nikolaj, koji se sada nalazi u Sremskim Karlovcima i učestvuje na sednici sv. Arhijerejskog Sinoda, **bio je dobar prijatelj sa pokojnim Mihajlom Pupinom**. Zamolili smo ga zbog toga da nam kaže štogod iz svojih uspomena na našeg velikog naučnika.

“Nije on bio samo moj prijatelj, nego celog našeg naroda i celog čovečanstva,, kazao nam je episkop g. **Nikolaj**. No šta bih vam mogao reći tako na brzu ruku? Poslednje delo Pupinovo, koje mi je došlo do ruku bila je knjiga sa naslovom *“Roman nauke,,* U toj knjizi Pupin opisuje razvitak američke civilizacije od parnog kotla, koji se podlagao drvetom, do poslednjih električnih motora i

² *Serbian Orthodox Church. Ed. by M. I. Pupin. (London 1918)

od konjskih postiljona do poštanskih aviona. Slično tome, mislim i o Pupinu bi se mogla napisati knjiga pod naslovom "Roman života M. Pupina,, koji se iz seljačkog oranja Idvorskog razvio i uzdigao **do panteona prvih ljudi 20. veka.**

Od šegrta do predsednika Univerzitetskog udruženja

Sedeo sam u krasnoj dvorani Univerzitetskog kluba u Njujorku sa predsednikom toga kluba. **Predsednik se raspitivao o našem narodu** do najmanjih podrobnosti.

-Peva li se još uz gusle kao nekada?, pitao je on.

Univerzitetski klub nije najraskošniji ali je najznamenitiji i najdostojanstveniji u celoj Americi.

-A da li naše devojke i žene još tkaju onako lepe šarene ćilime?, pitao je predsednik kluba.

Našem stolu prilazili su naučnici, državnici, episkopi, umetnici, novinari, i svaki se od njih zdravio sa predsednikom kao sa starim prijateljem.

-Halo, Majkel!

Ili:

-Halo, prijatelju!

-A drže li se u narodu još mobe na njivama, da ne znaš kad ti pre dan prođe?

Odgovarao sam na pitanja ne skidajući očiju sa njegove lavovske glave i širokog lica. A u sebi sam mislio: to je, dakle sin one pobožne Banaćanke, Olimpijade, **koja je dala svetu ovog uistini Olimpijskog čoveka.** To je ono šegrče, koje je nekad sa fesom na glavi žurilo ulicama onog modernog Vavilona. To je sada – **slavni Mihailo Pupin, predsednik Univerzitetskog kluba u Njujorku.**

Bio sam pun radosti što je **Bog darovao našem seljačkom narodu** jednog takvog čoveka, koga ceo američki kontinent **poštuje kao jednog od svojih velikana.** No, radost mi se pomutila odmah sutradan, kad sam u jednom jugoslovenskom američkom listu pročitao **vulgarne napade na Pupina** pod naslovom: "Pupin – najveći izrod,,.

Tako je to bilo onda. **I na Pupinu se opravdala ona reč iz Jevandelja:** "Niko nije prorok u rodu svom,,.

"Prst je veće čudo od radia,,

Pupin je dominirao svakim skupom ljudi, u kome bi se našao, i to ne samo rečitošću i logikom nego nekako celom svojom pojavom, celinom svoje impresivne i jake ličnosti.

-Objasnite mi radio g. profesore!, reče jedna gospođa za stolom u Norfolku. Kako to da on prenosi glas na daljinu bez žica?

-Pe eto tako, odgovori Pupin, to je sasvim prosto. Prenosi se glas najpre elektrikom pa vazduhom pa opet elektrikom. Sasvim prosto, kao kad mi bacamo jabuke jedno drugom iz ruke u ruke!

-To je za mene ipak veliko čudo, nastavi Amerikanka.

-Nikakvo čudo, kao što nije nikakvo čudo ma šta od onoga što je čovek smislio i konstruisao.

-Da, tako vi naučnici uvek!, srdi se gospođa. Međutim, za mene je čudo i telefon i radio i sve ostalo.

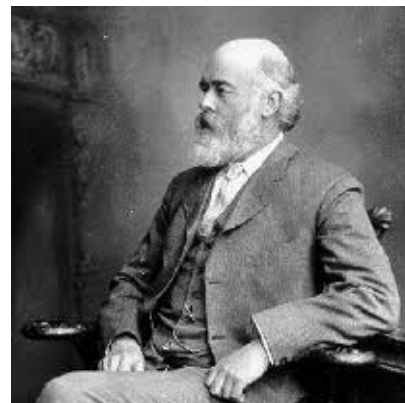
Tada profesor Pupin uzdiže svoj kažiprst desne ruke pa upita:

-Šta je ovo?

Svi se iznenadismo takvom pitanju, ne znajući šta Pupin smera tim da kaže. I radoznala gospođa ćutala je i gledala.

-Ovo je, jel'te prst profesora Mihaila Pupina. Vi kažete, radio je čudo. A ja vam kažem, da sve železnice što danonoćno jure sa kraja u kraj ovog kontinenta, svi telegrafi, telefoni, parni i električni kotlovi, i teleskop moga prijatelja Mičikana, i gramofon moga prijatelja Edisona, i sve ostale veštačke naprave, kao i sva naša američka civilizacija skupa, sve to predstavlja jednu prostu grubu detinjsku napravu u sravnjenju sa organskim sastavom i konstrukcijom ovoga jednoga čovečijega prsta. Ovaj jedan prst veće je čudo, gospođo, od svega što su ljudi sazdali u Americi do sada. A šta tek da kažemo o **čudu cele vasione?** Nismo mi naučnici čudotvorci nego Onaj koji je stvorio ovaj prst. **A to je Gospod Bog.** Zato se u našoj pravoslavnoj crkvi o Bogojavljanju, tamo na plavom Dunavu, peva jedna pesma koja glasi: **Veliki si Gospode, i čudna su dela Tvoja. Ti si Bog koji jedini tvoriš čudesa!.,**

Sve je to Pupin tako ubedljivo izgovorio, da je i ona gospođa izgubila strah od radija i shvatila, da radijo nije nikakvo čudo za obožavanje.

Sl.61 - Oliver Lodz (1851-1940)

Pupin među naučnicima

No ne samo da je **Pupin** dominirao običnim društvom, sastavljenim od neposvećenih u tajne nauke, nego je on bio **dominirajuća ličnost i u društvu naučnika**. Sećam se jednog takvog društva na čaju u **stanu predsednika Kolumbuja Univrziteta g. Nikole Batlera**, gde su bili mnogi profesori, sve same znamenitosti u naučnom svetu. Povala se reč o **Pupinovoj tadašnjoj polemici sa ser Oliverom Lodžom**, ranijim predsednikom Akademije Nauka u Engleskoj. Naime, Lodž je tvrdio, poput starih istorijskih profesora, da je ceo međuprostor u vasioni ispunjen etrom. Pupin je to poricao.

*-Pa šta mislite vi, **Pupine**, upita ga neko od njegovih kolega, šta se nalazi između naše atmosfere i recimo sunca i zvezda?*

-Električni talasi, **odgovori Pupin**. Mi nemamo nikakvog faktičnog saznanja o etru, a o električnim talasima imamo, jer vidimo fenomene tih talasa u elektrici koju iskorišćujemo. I ne samo da je vasioni međuprostor ispunjen električnim talasima nego i sva tela i sva bića. **Pronaći će se neka sprava**, pomoću koje će ljudi moći videti oreol svetlosti oko svakog predmeta u svetu kao ono oko svetiteljskih glava. To je zračenje električnih talasa u svakom predmetu, koje u stvarnosti postoji ali mi ne možemo golim okom da vidimo.

-Da, reče na to neko od prisutnih, samo što oreol oko svetiteljske glave dolazi od unutarne svetlosti duha a ne od nekog fizičkog zračenja.

-Mi, gospodo, još ne znamo šta su u suštini električni talasi. Mi poznajemo samo njihove fenomene. Veliko je pitanje da li su uopšte električni talasi fizička realnost ili duhovna ili pak neki najfiniji prelaz iz jedne u drugu. Vi znate, da se u nauci promenilo misljenje o pojmovima o gruboj materiji. Bar mi ovde u Americi ne držimo se više starih evropskih zabluda o materiji. Može se govoriti samo o grubim (za naše oči) fenomenima jedne realnosti, koja je jedva manje utančana i fina nego što su naše misli. Za mene to nije božanstvo – kao što je etar bio za stare – ali je prag božanstva, prag duhovnog sveta. Jer preko toga praga misao moja nema na čega da se zaustavi, nego jedino na Gospodu Bogu, **tako je mene učila moja majka Pijada**. Svi su ćutali kao u bogomolji.

Sl.62-Univerzitet Sorbona

Sl. 63 - Predsednik Vudru Vilson
(1856 – 1924)

Zvono slobode

Kada je Pupin po drugi put posetio našu zemlju posle rata 1921. godine, reče mi jednog dana:

-Pričajte mi štogod o Ohridu. Po čemu je Ohrid znamenit?

Ja sam mu pričao o prirodnom položaju Ohrida, o svetinjama, o narodu, o deci, i tako redom.

-Ali šta je najvažnije znati o Ohridu?, stavi mi on čisto americko pitanje.

Najvažnije je, mislim, to što je Ohrid bio kolevka slovenskog hrišćanstva na Balkanu.

Pupinu se dopao taj izraz, pa je nekoliko puta ponovio: **“Kolevka slovenskog hrišćanstva na Balkanu,,**

-E baš mi je, veli drago. Znači, nisam se prevario.

Drugi dan pozva me k sebi, pa reče:

“Sedite da vam pričam zašto mi je drago što je Ohrid, kolevka slovenskog hrišćanstva na Balkanu. Kad je Bugarska, na žalost, napala Srbiju, pa dok još Amerika nije stupila u rat, **ja sam jednoga dana otišao bio u Vašington po pozivu prezidenta Vilsona**. Vilson me je nešto pitao o načinu, kako bi se moglo opštiti ispod vode među dvema podmornicama. Odgovorio sam mu, da je to u načelu moguće, **pošto se glas vodom bolje prenosi nego vazduhom**, samo treba da se smisle načini i konstruišu aparati. I primio sam se da radim na tom poslu. Tom prilikom održao sam jedno predavanje o “jugoslovenstvu i značaju srpskog rata,,. Predavanju je prisustvovala i bugarski poslanik. Posle predavanja zadržim se sa njim u razgovoru. Ja počnem prekorevati **kralja Ferdinanda što je napao Srbiju u najtežem času u njenoj istoriji**, i tako ponovio pogrešku kralja Milana, a poslanik je branio svoga kralja. Tada mu ja kažem:

Ipak znajte da će Srbija pobediti. I tada će se Bugarska kajati zbog svog napada na svoju braću.

Poslanik je sa uverenošću govorio, da je sa Srbijom zauvek svršeno. Na to mu ja predložim: *Hajde da se kladimo. I to ovako: ako Bugarska ostane pobedilad, vi da kupite jedno veliko zvono za Ohrid i upišite na zvonu ono što vi hoćete. Ako li Srbija pobedi, kao i što hoće ako Bog da, ja ću nabaviti jedno veliko zvono za Ohrid i nazvaću ga Zvono slobode.*

Poslanik na to pristane, i mi se prijateljski rastanemo. Eto, sad razumete, zašto mi je drago što je Ohrid bio kolevka slovenskog hrišćanstva na Balkanu. Jer uviđam, da sa takvom titulom **Ohrid zasluđuje ne samo Zvono slobode nego i veći dar.** Pri ulasku u Ameriku svaki putnik vidi Kip slobode. Neka i svaki putnik, koji dolazi u Ohrid, u taj granični grad naše zemlje, čuje Zvono slobode.,,

I zaista Pupin je odmah poručio u Ljubljani preko svoga prijatelja dr. Nika Županića, veliko zvono od 2 300 kilograma, koje, evo, **već 14 godina bruji u Svetoklimentskom Gradu,** a koje je prekjuče oglasilo smrt svog darodavca. **I Pupinovo zvono na Kajmakčalanu** takođe će objaviti smrt velikog rodoljuba.

Uzgred da napomenem, da je **Pupin** i više učinio za Ohrid. Ustanovio je jedan **Fond za ohridsku sirotinju** od 100 000 dinara, da se iz tog Fonda pomaže sirotinja i to naglašeno i hrišćanska i muslimanska. Iz blagodarnosti za to, ohridska opština nazvala je jednu od najlepših svojih ulica – ona što vodi gimnaziji i Ohridskim Izvorima – Pupinova ulica.

Sl.64 - Vvolovi vuku Pupinovo zvono teško 2300kg. do crkve u Ohridu

Srbin – i u danima stida i u danima slave

Profesor Pupin nikada nije pred Amerikancima skrivao svoje srpsko poreklo. Bilo je u našoj novijoj političkoj istoriji događaja, od kojih su se naši ugledni predstavnici na strani morali rumeniti od stida. **I Pupin je rumenio, ali se nikada svog naroda i narodnog imena nije odricao.** Čak me je često iznenadilo, da se on i gordio što je rođen u jednom neznatnom selu i u jednom malom narodu.

Retko u kome javnom predavanju pred publikom američkom da on nije spomenuo, **da je Srbin po rođ**

Sl.65 - Ohrid 1925. postavljanje zvonana na crkvu svetog Klimentija. Ove fotografije su dobijene od jednog meštana krajem XX veka

enju i da je iz sela Idvora od seljačkih roditelja. Jednog dana kad smo bili u njegovoj kući u Norfolku, on mi pruži svoje štampano predavanje “O glasu,, koje je odprilike ovako počinjalo: “*Kao što je prorok Amos najpre bio govedar u Tekuju a potom uzet od goveda da javlja volju Gospodnju, tako sam i ja bio govedar u Banatu, pa sam uzet od svojih goveda da javljam ljudima čudesna dela Gospodnja u prirodi.*”

Za vreme naših ratova sa Austrijom, Pupin je održao po američkim univerzitetima mnoga predavanja, u kojima je vrlo često sravnjavao tu **neravnu borbu sa borbom Davida i Golijata.** Kad su po svršetku rata Amerikanci pravili ovacije pobedonosnoj Srbiji, Pupin je odgovorio na pozdrave:

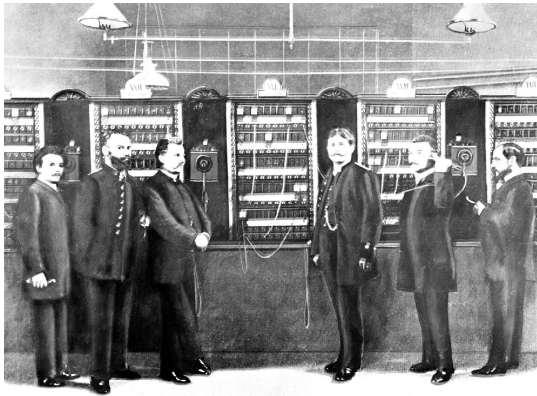
-Meni je veliko zadovoljstvo u tome što se biblijska priča o Davidu i Golijatu potvrdila i u naše dane, a još je veće što je baš moj narod u ovome ratu odigrao časnu ulogu pravednog Davida a ne onu nepravednog Golijata.

-Posle rata Pupin je bio predsednik Jugoslovensko-američkog komiteta. Jednoj sednici toga komiteta prisustvovao sam i ja. Naravno, **Pupin je vodio prvu reč i domonirao kao i uvek.** Posle sednice ja se pozdravim sa jednim znamenitim advokatom iz Vol Strita, Čadborlom, i zablagođarim mu na trudu za naš narod. Na to će mi on odmah odgovoriti:

-Nemate šta da mi blagođarite. Ja se dobro naplaćujem za dolaske na ove sednice. **Od profesora Pupina uvek se toliko naučim i toliko duhovno osnađim,** da ja to ne bih mogao kupiti nizakakve pare.

Jednog dana sretnem se pred Pupinovim stanom u 72. Ulici sa **Episkopom njujorškim g. Maningom.**

-Idem, kaže, profesoru, da mu se zahvalim što je u našoj katedrali postavio mikrofone. Pa će onda dodati: **Profesor Pupin ne samo da je veliki čovek nego je tako svestrano velik, da ja ne znam koga bih mogao drugog sa njim sravniti.**

Sl.66 - Počeci razvoja telefonske industrije

I zaista **Pupin** je imao svestrano interesovanje za sve i dubok intuitivni smisao za sve. Među crkvenim ljudima širom cele Amerike on je **uživao poštovanje** isto onako kao i među naučnicima, poslovnim ljudima, književnicima, umetnicima i političarima. Na svakom tom polju on je učinio nešto značajno, po čemu će ga svi spominjati.

Pupin je tako reći za jedan dan postao slavni književnik. I to pod starost. A postao je odjednom slavan svojom knjigom "Od seljaka do pronalazača,.. Niko dotle ni slutio nije – možda ni on sam – da se u njemu skriva jedan veliki literarni talenat. To njegovo delo postalo je jedno o standarnih dela američke literature, i **Pupin je stao u red najčitanijih pisaca u Americi**, i baš u tom delu najbolje je ilustrovana njegova rodoljubiva duša

Što želeo, sve je postigao

-Nisam ja došao u Ameriku kao pečalbar, da zaradim pare. Ja sam pošao za znanjem, i **znanje mi je donelo imanje**, a ne obratno. Imanje je došlo kao nešto sporedno. Ja sam najpre iskao "carstva nebeskoga,, po Jevand elju, a ostalo sve što imam došlo je uz to.

Tako je obično odgovarao Pupin onima , koji su u njemu pre svega gledali imućnog čoveka.

Za Pupina se može reći, da je on stigao sve što je želeo i ka čemu se u životu trudio. Želeo je veliko znanje, i dobio ga je. Godinama i godinama trudio se da ujedini srpski narod u Americi u jedan savez. I posle velikog truda i velikih gorčina doživeo je da vidi ujedinjeni Srpski narodni savez i da bude počasni doživotni predsednik njegov. **Želeo je, da njegov narod bude slavan u svetu i da pravda njegovog naroda pobedi.** I to je doživeo.

Trudio se mnogo, da srpska pravoslavna crkva u Americi bude organizovana i dobije svog episkopa. I to je dočekao.

Želeo je da što više učini dobrih dela i u svojoj otadžbini i u Americi. I to mu je dato.

I sve ostalo. Za Pupina se tako može reći ona biblijska: "Bogat danima i sit života upokoji se i priloži se onima svojim.,,

I mi svi koji smo imali sreću da ga imamo i svojim nazovemo sada njemu da poželimo večni život i večni pokoj. Neka bi duša njegova prešla preko onoga "praga,, i **uselila se u carstvo večne i nepromenljive stvarnosti**, gde su i svi ostali pravi svetosavski sinovi...,

Poštovani i uvaženi episkop, dok je govorio o slavnom naučniku i velikom pravoslavcu pokojnom Pupinu, bio je iskreno uzbuđen.

Sl.67.- Gorostas evolucije komunikacija je Mihailo Pupin

D. Đ.